

Tera Fabiánová

1930 (Žihárec, okres Šaľa, Slovensko) – 2007 (Praha)

Tera Fabiánová prožila dětství na jižním Slovensku, v obci Vlčany (okres Šaľa), na území, které v roce 1938 zabralo Maďarsko. Její otec byl odveden do maďarské armády bojující na straně nacistického Německa a později odvelen na východní frontu, starší bratr byl odviečen na nucené práce do Německa. Tera Fabiánová, tehdy osmiletá, v důsledku války vychodila jen tři třídy obecné školy (svoje zážitky z této doby později zpracovala do životopisného vyprávění *Sar me phiravas andre škola / Jak jsem chodila do školy* (1992)).¹ V roce 1946 odešla celá její rodina za prací do českých zemí (stejně jako další obyvatelé Vlčan a mnoho dalších romských i neromských rodin z celého Slovenska). V této době se v Čechách seznámila se svým manželem, který pocházel z kulturně odlišného prostředí Romů z východního Slovenska.² V Čechách zůstala s vlastní rodinou i poté, co se většina jejich blízkých příbuzných odstěhovala zpět na Slovensko. Již od pěti let Tera pracovala – nejprve ve Vlčanech u sedláků, potom v Čechách na stavbách a v zemědělství, později absolvovala jeřábnický kurz a pracovala jako jeřábnice v ČKD. Po třiceti pěti letech náročné práce ve zdravotně závadném prostředí továrny musela odejít do invalidního důchodu. Nadále si ale přivydělávala pomocnými pracemi v domácnostech a na úřadech, v posledních letech života jí již zdraví nedovolovalo ani pracovat, ani tvořit.

Tera Fabiánová, 2001

Foto: Chad Evans Wyatt

¹ Publikace věnované tvorbě romských autorů vycházející na území ČSSR od 70. let 20. stol. byly zhusta koncipovány jako dvojjazyčné. Publikace, které vyšly pod dvojnám, romským a českým názvem, uvádíme pod plným titulem (*Romane gíľa / Romské písně*), publikace, které vyšly pouze v romštině, případně romská jména dobových romských časopisů, uvádíme pod jejich romským názvem s doplněním českého překladu, viz. např. *Romano líl* (Romský list).

Tera Fabiánová patří do generace nejstarších romských spisovatelů v Československu. Byla první z těch, kteří se rozhodli využít ke svému literárnímu projevu romštinu. Začala publikovat na konci 60. let 20. století v časopise *Romano líl* (Romský list), výběr z jejích básní vyšel ve sborníku *Romane gíľa / Romské písně* (1979). V její tvůrčí činnosti ji intenzivně podporovala romistka Milena Hübschmannová. Kromě básní a fejetonů psala a časopisecky publikovala též povídky. Knižně byly její prozaické práce, s výjimkou zmíněné autobiografie a dětského vyprávění *Čavargoš / Tulák* (1991), publikovány až posmrtně v antologii *Čalo vodi / Sytá duše* (2008). Některé z jejích prací, zejména básní, přímo inspirovaly k vlastní tvorbě hned několik dalších Romů, kteří se později literární tvorbě začali věnovat soustavněji.

Většina jejích básní i povídek je poměrně úzce spjatá s jejím vlastním životním osudem a emancipovanými postoji. Zatímco v povídkách se pomocí vyprávěného příběhu často vyjadřuje k obecnějším společenským tématům, její básně jsou mnohem intimnější výpovědí o pocitech osamocení, kterými Tera Fabiánová v jí cizím prostředí Čech a rodiny svého manžela trpěla.

Tera Fabiánová získala v roce 2003 zvláštní ocenění za prozaickou tvorbu v soutěži Roma Literary Awards od Open Society Institute v Budapešti.

Naléhala jsem na ni, aby mi báseň ještě jednou nadiktovala. Trvala na tom, že to není báseň, že je to její sen. I později často svoje básně charakterizovala jako čáci-pen (pravdu, skutečnost, náhlé vnuknutí), kamáhi nek avka te ovel (chtěla bych, aby to tak zase bylo), mro pharipe (můj žal). Když jsem jí řekla, že musí tu svou báseň – nebo co to bylo jiného – publikovat, oponovala mi s tím, že by ji nikdo neotiskl, a i kdyby, nikdo by si ji v romštině nepřčetl.

[M. Hübschmannová: Moje setkání s romano šukar laviben. In: *Romano džaniben*, nilaj 2006, s. 43]

Pani Dudi-Koťová mi vyprávěla, že jednou přistihla svou devítiletou dceru, jak se chce ráno nepozorovaně vytrazit z domova a jít do školy bosá. Když na to její matka přišla, nařídila jí, aby se obula, ale hned se také ptala, co ji to napadlo, chodit do školy bosá? Její holčička jí odpovíděla, že si přečetla povídku Tery Fabiánové „Jak jsem chodila do školy“ a bylo jí Tery, která jako malá do školy bosá chodit musela, tak strašně líto, že to ze soucitu k ní také chtěla zkusit.

[M. Hübschmannová: Moje setkání s romano šukar laviben. In: *Romano džaniben*, nilaj 2006, s. 51–52]

Knihy:

Čavargoš / Tulák. Praha: Apeiron, 1991.

Sar me phiravas andre škola / Jak jsem chodila do školy. České Budějovice: ÚDO, 1992.

Achilom Romňi (Zůstala jsem Romkou)³. *Romano džaniben* 1–2/2000, s. 107–111.

So džalas o Miškus sune / Co se Miškovi zdálo. *Romano džaniben* 3/2000, s. 79–87.

Vybrané básně a povídky:

Romane gila / Romské písně. Sborník romské poezie. Obvodní kulturní dům v Praze 8, 1979.

Romano džaniben 1–2/2003, s. 107–119; *Romano džaniben* 3/2000, s. 79–89.

Čalo vodi / Sytá duše. *Antologie romské prozaické tvorby v ČR*. Brno: Muzeum romské kultury, 2008.

Použitá literatura:

Scénář k výstavě *Čalo vodi / Sytá duše: Romská literatura v ČR* (J. Kramářová, H. Sadilková), Muzeum romské kultury, Brno 20. 5.–15. 9. 2006.

Romano džaniben 1–2/2000, s. 100–106; *Romano džaniben* 3/2000, s. 72–79.

M. Hübschmannová: Moje setkání s romano šukar laviben. In: *Romano džaniben*, nilaj 2006, s. 27–60.

² Obě skupiny Romů – takzvaných maďarských, ze kterých pocházela rodina Tery Fabiánové, i takzvaných slovenských, ze kterých pocházela rodina jejího manžela – sdílí zásadní historickou zkušenost dlouhodobě usedlého života menší izolované v maďarských komunitách v prostředí především venkovských slovenských, maďarských, případně rusínských lokálně dominantních společností na Slovensku. Tato historická zkušenost je zásadním způsobem odlišuje od třetí nejpočetnější skupiny Romů žijících jak na území Slovenska, tak i v českých zemích, takzvaných olašských Romů, kteří v Československu až do roku 1958 žili kočovným způsobem života. Ke specifickým rysům vzájemného soužití obou výše jmenovaných skupin usedlých Romů s lokálním majoritním obyvatelstvem patří vztah vzájemné potřeby, respektive závislosti, projevující se především v ekonomické sféře. Dlouhodobě, regulovaný, nicméně intenzivní kontakt s majoritou měl určitý vliv i na sféru kulturní (v širokém smyslu toho slova). Navzdory této určující historické zkušenosti se ale zároveň kulturně obě skupiny odlišují, mluví například odlišným dialektem romštiny; odlišnosti se projevují i v jiných, subtilnějších formách života obou těchto společností.

³ Povídka zde vyšla pouze v romském originále.